

УДК 37.091.64:398:37.011.3-051:80

Вовк М.П.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ РЕСУРС ФОЛЬКЛОРИСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ

У статті проаналізовано сучасний стан навчально-методичного забезпечення фольклористичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Визначено інноваційну спрямованість навчально-методичного ресурсу з фольклористики у контексті провідних тенденцій вивчення фольклорного досвіду у європейській освітній практиці. З'ясовано, що у монографічних дослідженнях, довідникових фольклористичних працях, підручниках і посібниках з теорії, історії, жанрології, персонології фольклористики викладачі і науковці аналізують фольклор у контексті культурної антропології, комунікативних практик, що пов'язано з проблемами символу, естетики фольклорного слова, мовної картини світу, екологічної етики, гендерних проблем.

Ключові слова: навчально-методичний ресурс, фольклористика, фольклористична підготовка, майбутній учитель української мови і літератури, усна народна творчість.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне суспільство висуває нові вимоги до підготовки учителя-філолога – особистості, яка має володіти комплексом компетентностей, які дозволяють на якісно новому рівні здійснювати професійну діяльність, ретранслювати досвід різних галузей знань у майбутній педагогічній діяльності. Такий учитель повинен бути орієнтований на ретрансляцію власного професійного досвіду крізь призму культурологічного, аксіологічного, полікультурного підходів, що

сприяє формуванню молодого покоління на засадах національних, загальнолюдських цінностей, на основі поваги до рідної культури, мови, традицій.

У сучасних класичних і педагогічних університетах фольклористична підготовка майбутніх учителів-філологів, фольклористів спрямована на інноваційне оновлення змісту навчальних дисциплін з урахуванням українського і зарубіжного досвіду вивчення фольклористики, впровадження спектру проблемних спецкурсів, використання інноваційних форм і методів, вивчення фольклору у контексті суміжних дисциплін. У зв'язку з цим актуальною для ефективної реалізації фольклористичної підготовки в сучасних класичних і педагогічних університетах залишається проблема навчально-методичного забезпечення вивчення фольклористики.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У зв'язку з інтенсивністю розвитку гуманітарних, українознавчих, філологічних наук, зокрема, фольклористики, в умовах університетської освіти викладачі, науковці порушили проблему оновлення навчально-методичного забезпечення фундаментальних і фазових дисциплін, насамперед фольклористичного спрямування (Т. Донченко, С. Росовецький, О. Таланчук, Й. Федас, Н. Шумада та ін.). Дослідженню проблем навчально-методичного забезпечення курсу музичного фольклору присвячені праці С. Грици, А. Іваницького, Т. Карпінської, Т. Кухарської та ін. Однак науковці фрагментарно аналізують проблему навчально-методичного ресурсу вивчення фольклористичних дисциплін, загалом фольклористичної підготовки майбутніх учителів-філологів, а також у змісті навчально-методичних видань не визначають специфіку вивчення фольклорного досвіду у контексті європейській освітній практиці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасних навчально-методичних видань, які забезпечують викладання

і вивчення дисциплін фольклористичного спрямування, визначити їх інноваційну спрямованість у контексті провідних підходів до вивчення фольклорного досвіду у європейській освітній практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На початку 1990-х рр. вийшли друком навчально-методичні видання, спрямовані на вивчення фольклору як функціонального явища культури (Г. Безверха і В. Логвин, О. Таланчук, В. Ятченко та ін.). У багатьох вітчизняних університетах альтернативою підручнику М. Грицяя, В. Бойка, Л. Дунаєвської «Українська народнопоетична творчість» (1983) [4], який на сучасному етапі є авторитетним у фольклористично-освітньому середовищі, є видання М. та З. Лановик «Українська усна народна творчість» [8]. Відзначаючи певні позитивні аспекти структурування матеріалу у цьому навчальному виданні, спрямованість на вивчення зв'язків фольклорних жанрів з художньою літературою, системний підхід до аналізу науково-фольклористичних шкіл, зауважимо, що, на нашу думку цей підручник позбавлений цілісної критичної оцінки ключових понять фольклористики (часто має місце цитування класиків фольклористики без належної авторських коментарів), відсутня концептуальна ідея укладання матеріалу. Не спостерігаємо заявленого в анотації аналізу фольклорних жанрів «з урахуванням сучасних досліджень історії, етнопсихології, культурології, міфології» [8, с. 2.].

У процесі фольклористичної підготовки майбутніх учителів-філологів, фольклористів активно використовуються довідково-енциклопедичні видання різних історичних періодів Зокрема, у першому бібліографічному довіднику з фольклористики – покажчику Б. Грінченка «Література українського фольклора. 1777 – 1900» (1901) систематизовано фольклористичні, етнографічні, історичні праці, збірники, наукові розвідки, які вийшли друком упродовж XVIII – XIX ст. Укладач визначив основні структурні підрозділи, за якими розподілив відомі та маловідомі праці дослідників фольклору: «1) записи фольклорних матеріалів, видані з

науковою або іншою метою; 2) твори витонченої (в оригіналі «изыщной». – прим. М.В.) словесності, які представляють літературну обробку сюжетів українського фольклору; 3) дослідження, присвячені українському фольклору, та критичні праці; 4) історія науки про український фольклор, біографічні відомості про фольклористів та інші видання, у яких йдеться про цю проблему» [3, с. 3-4]. Джерелом дослідження генези становлення української фольклористики є бібліографічний довідник О. Андрієвського «Бібліографія літератури з українського фольклору» (1930).

З кінця 1990-х рр. у науково-освітньому фольклористичному середовищі набуло популярності бібліографічне видання з українського народознавства за авторством М. Мороза. Перший том присвячений висвітленню результатів фольклористичних досліджень в історичній ретроспективі за такими рубриками: «Фольклор українців, що проживають поза межами України», «Фольклор національних меншин України», «Радянський фольклор», «Художня самодіяльність і фольклор», «Фольклор слов'янських народів», «Фольклор народів колишнього СРСР», «Фольклор народів світу».

Важливим досягненням щодо систематизації історико-педагогічного досвіду розвитку української фольклористики є видання узагальнюючих праць: «Малої енциклопедії українського народознавства» за редакцією С. Павлюка (2007), довідника «Українська фольклористика» за редакцією викладача Львівського національного університету імені Івана Франка М. Чернопиского (2008). Етапним теоретико-довідниковим виданням стала праця «Восточнославянский фольклор. Словарь научной и народной терминологии» (Мінськ, 1993), яка була підготовлена спільними зусиллями українських, російських і білоруських фольклористів.

Аналізуючи проблему навчально-методичного забезпечення курсу «Український фольклор», необхідно відзначити, що викладачі університетів вважають, що потрібно активізувати роботу майбутніх учителів-філологів, фольклористів зі студювання наукових розвідок, статей, передмов до

збірників, першоджерел, виданих відомими фольклористами, етнологами, етнографами у різні історичні періоди: М. Костомарова, П. Куліша, Ф. Вовка, І. Франка, М. Грушевського, М. Драгоманова, Ф. Колесси, А. Лободи та ін.

Викладачі багатьох університетів у зміст фольклористичної підготовки майбутніх філологів включають проблеми регіональної фольклористики. Безсумнівно, це забезпечує формування аксіологічної орієнтації майбутніх фахівців на поглиблене вивчення фольклорної традиції рідного краю, регіональної специфіки побутування фольклорних текстів, функціонального аспекту фольклорної культури в межах регіону. Підтвердженням цьому є праці, у яких представлено регіональні історико-фольклористичні особливості вивчення фольклору. Зокрема, це навчальний посібник викладача Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка С. П'ятаченка «До народних джерел Сумщини» (2004), у якому акцентовано увагу на досвіді регіонального розвитку наукових шкіл, збиральницько-експедиційній діяльності фольклористів регіону.

Вивчення фольклористичних дисциплін в умовах класичних і педагогічних університетів передбачає студювання монографічних досліджень з проблем теоретико-методологічних засад аналізу фольклорних жанрів, лівнофольклористики, з історії становлення фольклористичної наукової думки. Викладачі університетів визнають, що на сучасному етапі у зв'язку з необхідністю об'єктивного висвітлення історії фольклористики назріла потреба аналізу досягнень фольклористів, методологічних принципів та практичних здобутків представників науково-фольклористичних шкіл тощо. З початку 1990-х рр. активізувалась наукова робота у напрямі дослідження історичних аспектів розвитку фольклористики. Я. Гарасим, викладач Львівського національного університету імені Івана Франка, узагальнив досвід становлення культурно-історичної школи в українській фольклористиці [1], а також дослідив витоки становлення провідних науково-фольклористичних шкіл та напрямів [2]. У цих працях, які забезпечують вивчення фольклористичних дисциплін, зокрема, з теорії та

історії фольклористики, у багатьох вищих навчальних закладах, окреслено провідні засади методологічного інструментарію аналізу фольклорних текстів, охарактеризовано збиральницький досвід відомих етнографів, фольклористів, належно оцінено внесок цих діячів у становлення науково-фольклористичних шкіл.

В академічних осередках також активізувались дослідження з історії розвитку фольклористики (М. Дмитренко, Л. Іваннікова, Р. Кирчів, Г. Дем'ян та ін.). Студіювання цих праць майбутніми філологами сприяє набуттю дослідницьких умінь, визначає стимули подальшої наукової чи педагогічної діяльності. Зокрема, у монографії М. Дмитренка «Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми» (2004) вперше цілісно проаналізовано методологічні основи українських фольклористичних шкіл шляхом текстологічного аналізу першоджерел. Внесок діячів науки, культури та освіти у вимірах їх фольклористично-наукової, збиральницької, педагогічної діяльності проаналізовано у колективній монографії співробітників Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України «Дослідники українського фольклору: невідоме і маловідоме» (2008).

У сучасних умовах університетської освіти спостерігається підвищення інтересу викладачів, науковців до методологічних проблем аналізу фольклорних текстів, до обґрунтування теоретичних засад базових понять фольклористики (фольклор, фольклорна традиція, постфольклор тощо), що представлено у багатьох монографічних працях, навчально-методичній літературі. Зміст цих праць структуровано відповідно до інноваційних процесів у розвитку сучасних гуманітарних наук, українознавства, фольклористики, що пов'язано з орієнтацією на вивчення фольклору у вимірах антропологічного, культурологічного, функціонального, інтегративного підходів.

Одним із найвідоміших дослідників фольклору з позиції його функціональності в культурному середовищі була Л. Дунаєвська. У змісті її

монографії «Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій» (1997, 2009) обґрунтовано функціональний підхід до вивчення прозових жанрів, що реалізовувалось у процесі викладання курсу українського фольклору, спецкурсів текстологічного спрямування у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Підручник С. Росовецького «Український фольклор у теоретичному висвітленні» (2008) орієнтує майбутніх філологів, фольклористів на вивчення методологічних принципів аналізу фольклорного тексту, на дослідження теоретичних засад та практичних досягнень науково-фольклористичних шкіл зарубіжжя, на систематизацію історичного досвіду розвитку фольклористики в Україні. Цей підручник спрямований на забезпечення процесу вивчення курсів «Теорія фольклору», «Українська народна поетична творчість», «Джерелознавство фольклористики», «Текстологія фольклору» майбутніми філологами, фольклористами.

У монографії О. Івановської «Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності» (2005) здійснено аналіз українського фольклору як функціонального явища культури. Наскрізним є положення науковця про те, що фольклористика постала перед необхідністю «взаємопроникнення предметних полів філології, філософії, соціології» тощо [7, с. 5], адже «вузьке визначення фольклору як виключно словесного виду творчості, обмеженого виділеними жанрами і текстами, які мають художню цінність, залишає поза увагою широкі сфери народних уявлень, які якраз і пов'язують фольклор з іншими сегментами культури» [7, с. 5]. Такий погляд на предмет фольклористики сприяє розширенню змістової складової підготовки майбутніх учителів-філологів, фольклористів, адже дозволяє досліджувати фольклорний досвід на основі комунікативного, функціонального підходів. Відповідно О. Івановська пропонує вивчати «фольклор як синкретичний семіотичний текст в його функціональній парадигмі через комплекс навчальних курсів» [7, с. 6].

Автор монографічного дослідження О. Киченко «Фольклор як художня система (проблеми теорії)» (2002) репрезентує застосування структурного підходу «в дії» щодо дослідження фольклору як функціональної системи, що дозволяє виявити та інтерпретувати значення, семантику фольклорного тексту як самостійного культурного явища.

У сучасному фольклористичному середовищі фундаментальним є монографічне видання В. Давидюка «Походження українського фольклору» (2006). Професор Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, директор Інституту антропології НАН України зміст базового курсу з українського фольклору та окремих фольклористичних спецкурсів структурує на основі генетичної теорії походження фольклору (окремі її положення були розвинуті у працях М. Максимовича, І. Срезневського, М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського та ін.). Її сутність полягає в тому, що «кожне явище зумовлене історичним минулим народу, відображенням у ньому історії його побуту і культури» [5, с. 6]. Автор доводить, що «упродовж всієї історії фольклорне явище було нерозривно зв'язане з його носіями. Присутність одних і тих же культурних явищ у різних народів є не що інше, як свідчення їх генетичної спорідненості на момент виникнення цих явищ» [5, с. 6]. Тому В. Давидюк пропонує досліджувати фольклорні мотиви, образність, лінгвістичну специфіку фольклорних творів крізь призму історичної ретроспективи – від аналізу фольклору періоду палеоліту до інтерпретації фольклорних текстів ХХ ст.

В іншій монографії «Первісна міфологія українського фольклору» В. Давидюк аналізує фольклорні явища (образи, сюжети, мотиви, символіку) у вимірах контекстного підходу, відповідно інтерпретує фольклорні тексти на основі інформаційних даних інших наук, проблематика яких пов'язана з вивченням міфології: етнології, антропології, археології, етнографії. Учений-педагог здійснив порівняльно-зіставний аналіз фольклорних текстів з міфами, з'ясувавши їх функціональний спектр у життєдіяльності українського етносу у різні періоди. Ця праця представляє функціональний

та контекстний підходи до дослідження фольклорних явищ у сучасній українській фольклористиці.

Упродовж двох десятиліть (з 1983 р.) матеріал курсу з української уснопоетичної творчості практично вивчався за одним підручником, авторами якого є викладачі Київського національного університету імені Тараса Шевченка (М. Грицай, В. Бойко, Л. Дунаєвська), – «Українська народнопоетична творчість» [4]. Проте з початку 2000-х рр. з ініціативи викладачів університетів вийшли друком нові навчальні видання, у яких матеріал систематизовано згідно із програмними змінами, з урахуванням сучасної проблематики фольклористики. У них спостерігається оновлення змісту вивчення курсу з урахуванням зарубіжного та вітчизняного фольклористичного досвіду: М. Лановик, З. Лановик «Українська народна словесність» (2000); О. Семенов «Український фольклор» (2004); С. Росовецький «Український фольклор у теоретичному висвітленні» (2008); Т. Ткаченко «Український фольклор. Хрестоматія-посібник» (2010); І. Руснак «Український фольклор» (2010) та ін. Ці видання засвідчують тенденцію систематизації результатів фольклористичних досліджень на різних етапах культурного, наукового, освітнього поступу, розширюють межі методологічних засад фольклористичних студій, визначають функціональний, контекстний підходи до аналізу фольклорних текстів тощо, що в свою чергу впливає на формування фольклористичної компетентності майбутнього учителя-філолога, фольклориста, зорієнтованого на фольклористичну (наукову чи педагогічну) діяльність упродовж життя.

В останнє десятиліття вийшли друком альтернативні навчальні видання, які сприяють оновлення змісту вивчення фольклористичних дисциплін у професійній підготовці майбутніх учителів-філологів, фольклористів. Зокрема, у посібнику І. Руснак «Український фольклор» (2010) цілісно подано теоретико-фольклористичний матеріал та практичні розробки з аналізу жанрової специфіки фольклору. Спектр методологічно-теоретичних питань, порушених у посібнику, достатньо диференційований:

фольклор як феномен культури, роди і жанри фольклору, фольклоризм у літературі, фольклористика як наукова галузь, школи і напрями фольклористики, періодизація українського фольклору, постфольклор тощо. У праці вміщено додатки про українське кобзарство, відомості про видатних вітчизняних фольклористів, термінологічний словник, рекомендації до збирання фольклорних творів, методичні вказівки до проведення фольклористичної практики на філологічних факультетах університетів.

У зв'язку з оновленням змісту, методів і форм вивчення фольклористики у класичних і педагогічних університетах, модернізацією навчально-виховного процесу, активізацією науково-дослідницької роботи майбутніх учителів-філологів, фольклористів спостерігається використання комп'ютерних технологій. На особливу увагу заслуговує досвід викладачів університетів щодо створення віртуальних фольклористичних бібліотек і лабораторій. Викладачі Львівського національного університету імені Івана Франка уклали електронну навчальну бібліотеку української фольклористики [6]. Фундаментальність книжкового електронного фонду полягає у наявності у ньому видань (фотодруків) відомих дослідників народної культури другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. Це перший бібліографічний покажчик за авторством Б. Грінченка (1901), праці Ф. Колесси («Українська усна словесність» (1938) та ін.), Г. Нудьги, М. Костомарова, П. Житецького, М. Сумцова та ін.; збірники фольклорних жанрів, укладені В. Гнатюком, О. Роздольським, «Запорожская старина», «Русалка Дністровая»; випуски періодики різних років («Етнографічний вісник», «Матеріали з української етнології», «Етнографічний збірник») та ін. Досвід львів'ян підтверджує ефективність «занурення» майбутнього учителя-філолога, фольклориста у науково-фольклористичне середовище, адже аналіз, студіювання першоджерел сприяє формуванню аксіологічної спрямованості особистості, її науково-дослідницької культури, мотивації до подальшої фольклористичної (наукової чи педагогічної) діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, у сучасному навчально-методичному ресурсі з фольклористики фольклорний досвід представлено крізь призму сучасних методологічних підходів, які розвиваються в європейській та світовій освітній практиці і науковому дискурсі: контекстного, функціонального, комунікативного, антропологічного. У контексті означених підходів фольклор досліджується як функціональне явище культури, як механізм збереження національної і культурної ідентичності, семіотичний текст крізь призму культурологічних, соціо-, етно- та психолінгвістичних студій. У монографічних дослідженнях, довідникових фольклористичних працях, підручниках і посібниках з теорії, історії, жанрології, персонології фольклористики викладачі і науковці (А. Вовчак, М. Дмитренко, В. Давидюк, О. Киченко, С. Росовецький, О. Івановська та ін.) аналізують фольклор у контексті культурної антропології, комунікативних практик, що пов'язано з проблемами символу, естетики фольклорного слова, мовної картини світу, екологічної етики, гендерних проблем. Перспективою подальших наукових пошуків є вивчення науково-педагогічного досвіду викладачів університетів у контексті сучасних методологічних підходів: контекстного, функціонального, антропологічного, комунікативного.

Література

- 1. Гарасим Я.І.** Культурно-історична школа в українській фольклористиці / Я.І. Гарасим. – Львів: ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. – 144 с.
- 2. Гарасим Я.І.** Нариси до історії української фольклористики: навч. посіб. / Я.І. Гарасим. – К.: Знання, 2009. – 304 с.
- 3. Гринченко Б.** Литература украинского фольклора. 1777 – 1900. Опыт библиографического указателя / Борис Гринченко. – Чернигов, 1901. – 317 с.
- 4. Грицай М.С.** Українська народнопоетична творчість: підруч. для студентів філол. ф-тів ун-тів / Михайло Семенович Грицай, Володимир Григорович Бойко, Лідія Францівна Дунаєвська. – К.: Вища школа, 1983. – 359 с.

5. Давидюк В.Ф. Походження українського фольклору: конспект лекцій / В.Ф. Давидюк. – Луцьк: Вежа, 2006. – 120 с.

6. Електронна навчальна бібліотека української фольклористики при кафедрі української фольклористики імені Філарета Колесси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/laboratory_folk_studies/lab_folk_el_library.php. – Загол. з екрану. – Мова укр.

7. Івановська О.П. Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності: монографія / О.П. Івановська. – К.: ЕксОб, 2005. – 228 с.

8. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: підруч. / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – 3-тє вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2005. – 591 с.

Вовк М.П.

УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ РЕСУРС ПОДГОТОВКИ ФОЛЬКЛОРИСТА БУДУЩИХ ФИЛОЛОГОВ: СОВРЕМЕННЫЙ КОНТЕКСТ

В статтє проанализировано современное состояние учебно-методического обеспечения фольклористической подготовки будущих учителей украинского языка и литературы. Определенно инновационную направленность учебно-методического ресурса фольклористики в контексте ведущих тенденций изучения фольклорного опыта в европейской образовательной практике. Выяснено, что в монографических исследованиях, фольклористических работах, справочниках, учебниках и пособиях по теории, истории, жанрологии, персонологии фольклористики преподаватели и исследователи анализируют фольклор в контексте культурной антропологии, коммуникативных практик, что связано с проблемами символа, эстетики фольклорного слова, языковой картины мира, экологической этики, гендерных проблем.

Ключевые слова: учебно-методический ресурс, фольклористика, фольклористическая подготовка, будущий учитель украинского языка и литературы, устное народное творчество.

Вовк М.П.

EDUCATIONAL AND METHODOICAL RESOURCE OF PREPARATION OF SPECIALIST IN FOLKLORE OF FUTURE PHILOLOGISTS: MODERN CONTEXT

In the article is analysed the modern state of the educational and methodical providing of preparation of specialist in folk-lore of future teachers of Ukrainian and literature. Certainly innovative orientation of educational and methodical resource from a specialist in folklore in the context of leading tendencies of study of folklore experience in European educational practice.

The analysis of modern educational and methodical providing which provide teaching and study of disciplines of direction of specialist in folk-lore is carried out, to define them innovative orientation in the context of the leading going near the study of folklore experience in European educational practice. It is found out, that in monographic researches, labours of specialist in folk-lore of reference book, textbooks and manuals, on a theory, history, zhanrologii, teachers and research workers analyse personologii specialists in folklore folklore in the context of cultural anthropology, communicative practices, that it is related to the problems of character, aesthetics of folklore word, linguistic picture of the world, ecological ethics, gendernikh problems. The prospect of subsequent scientific searches is a study scientifically pedagogical to experience of teachers of universities in the context of modern methodological approaches: context, functional, anthropological, communicative.

Keywords: educational and methodical resource, specialist in folk-lore, preparation of specialist in folklore, future teacher of Ukrainian and literature, verbal folk creation.

Вовк Мирослава Петрівна – доктор педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу змісту і технологій навчання дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (м. Київ)

Тел. (067) 258-02-96